

R. Simon

Colon, Joseph

①

ספר

שאלות ותשובות

מהרי"ק

הישנות

לרבנו רבי יוסף קולון

אשר חי ופעל אחרי תקופת הראשונים
וממנו אבן-פינה לשו"ע והפוסקים

ערוך ומוגה עפ"י כת"י פארמא ודפוס ראשון
בתוספת תשובות חדשות מתוך ספרים וכתבי-יד
וקונטרס הארות וחדושים מגדולי הדורות

עם

ציונים והערות, השוואות וחילופי גירסאות

מהרבנים הגאונים

רבי שמואל ברוך הכהן דויטש
רבי אליקים שלזינגר

הוצאת מכון תורני - ספרותי

אורייתא

ORAYSOH

פעיה"ק ירושלים תשמ"ח

זמני ב"ז גטליג - כ"ח
(בזמן בסיג כ"ז אק"ג מנ"ן)

נדרים בכמה מקומות. נראה לע"ד דהיינו דוקא בשבועות איסור ונדר שאדם אוסר ונודר על עצמו או ודאי אין לנו אלא מה שהוציא מפיו ולא נלמד ממנו לאסור עליו דבר אחר כדומה לו, ואפי' יוכיחו הדברים שגם לזה כיון לפי הנראה לע"ד והיינו משום דגלי קרא לבטא בשפתים. אבל שבועות שאדם עושה לחבירו לקיים לו תנאו שהתנה עמו, השבועה תלויה בתנאי ובכל מה שיחול התנאי תחול גם השבועה⁸ לפי הנראה לע"ד. וכן משמע מתוך מה שכתב רבינו אשר בתשובותיו⁹ גבי נשבע לחבירו לפרוע לזמן מוגבל ועבר הזמן ולא חבטנו¹⁰ שפוסק דמ"מ חייב לפרוע לאחר זמן מכת השבועה וכתב וז"ל ולא דמי לנשבע שיאכל ככר זה היום ועבר היום ולא אכל שעבר על שבועתו ואין מחוייב עוד לאכול אותו דעיקר השבועה היתה על הזמן שיאכל ככר זה היום כו' עד אבל הכא הוא מחוייב לפרוע ממון זה ונשבע לפרוע ממון זה ועיקר השבועה על (פריעות) [פריעות] החוב והזמן מזרו פריעות החוב מידי ההוה אמלוה לזמן אם לא יפרע לאותו זמן שחייב לפרוע לאחר זמן¹⁰ עכ"ל. הרי לך כי לשונו מוכיח שעיקר השבועה תלויה בפרעון וכל זמן שיש פירעון יש שבועה ואפילו במקום שלענין שבועת [ביטוי] אין חיוב שבועה כגון שעבר היום ולא אכלו מ"מ בשבועת תנאי ממון חייב, הכי נמי לא שניא לפי הנראה לע"ד.

קצור ופסקי השורש

על דבר ראובן שנתחייב מעות לשמעון ונשבע לפרעם אליו בעיר פלו' אשר דר שם שמעון וביום פלוני, וטרם הגיע אותו היום אירע אונס ידוע לרבי' אשר מחמתו הוצרך שמעון לצאת מן העיר, וגם ראובן לא יכול ללכת שם מפני האונס ההוא. — אם אותה העיר אשר עומד בה שמעון היום רחוקה היא ממקום עמידת ראובן מאשר היתה העיר האחרת לא יתחייב ראובן להוליך שם מעותיו, אבל אם היא קרובה כראשונה חייב הוא ללכת שם ולפרוע, ואעפ"י שלא הזכיר בשבועתו ובתנאו שם אותה העיר, שהרי בכיוצא בזה כופין על מרת סדום. ועוד שבכל תנאי שאדם מתנה עם חברו אין הולכין אחר לשון התנאי דוקא, אבל מחייבין אותו אף בדבר שאינו יוצא מתוך לשון התנאי כלל רק שלא יקשה עליו יותר ממה שקבל עליו לפי לשון התנאי, וגם השבועה הלה ככל מה שחל התנאי.

שורש קיג

ישיבת פומבדיתא ולבסוף כשנפטר רב יודא ומלך רבה נתנהו בביתו כו', משמע דמניחין הערוב בבית ישן אפילו היכא שיש טענה למערער, דאי לא תימא הכי מאי פריך משפורה והלא היה מנהג לתתו לעולם בבית ראש ישיבה וסברא הוא שהיה מזרו חזן הכנסת לתקוע או לד"א כדקאמר דמעיקר' ביה ר"י ולבסוף ביה רבה ולבסוף ביה רב יוסף ולבסוף ביה אביי ולבסוף ביה רבא. אלא ודאי צריך לומר דפשיטא ליה לחלמודא דהא דתנן בית ישן כו' דע"כ איירי דאפילו באים המערערים מחמת קצת טענה אפי' הכי מניחין שם מפני דרכי שלום וכדמפרש בגמרא משום חשדא, דאם לא כן פשיטא דמניחין שם העירוב כיון שכבר הורגלו ולא היה צריך לחלותו במשום דרכי שלום דכיון דאין טענה לזה יותר מלזה פשיטא דהיכא דקאי ליקום ומשום כן הוצרך לפרש בגמרא משום חשדא, כל שכן הכא שאין לשנות מקום בית הכנסת אם אין להם טענה כלל דומיא דההיא דשפורה

האצילים אחינו יושבי גליל העליון שלום רב הנה אמת כי בא אלי זה הר' נתן יצ"ו (א) וקובל עליכם כאמרו היוחכם מבקשים להשיג גבול עולם אשר גבלו ראשונים על דבר בית הכנסת אשר עמדה בביתו זה ימים רבים לפי דבריו. ואם כן הוא בקשתי מכם שלא לפקפק עוד בדבר כי לפי הנראה לעניות דעתי אין אתם רשאים לשנותה כיון ששם עמדה מימים הראשונים¹ ובהדיא שנינו בסוף פרק הניזקין (גיטין נט. א) מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום ופי' רש"י וז"ל בני חצר הרגילין ליתן ערוב בבית אין משנין את מקומו לתנו בבית אחר מפני דרכי שלום עכ"ל, ומשמע בגמרא דאפילו היכי שיש קצת טעם לשנות מקום העירוב אפילו הכי אין משנין מפני דרכי שלום. מדפריך עליה (שם ס, א) מאי טעמא אילימא משום כבוד והא שפורה דמעיקרא ביה רב יודא ולבסוף ביה רבה וכו' ופירש רש"י וז"ל והא שפורה של תקיעת ערב שבת דמעיקרא ביה רב יודא שהיה ראש

חילופי גירסאות ותיקוני טעויות: (ב) צ"ל תבעו.

8. ב"י יודא סי' רי וע"י ש"ך ח"מ סי' עג ס"ק כו. 9. כלל ח סי' ו והו"ד בטור ח"מ סי' עג. 10. ע"י יודא סי' רכח סעי' מא וש"ך ס"ק קב. 1. דמ"א ח"מ סי' קמט וב"י אור"ח סו"ס קג וש"ע סעי' ה.

3

כדפירי, ואפי' היה להם טענה מ"מ נראה לע"ד דאין בידם לשנותם דהכא נמי איכא טעמא דחשיב כמו חשדא דקאמרין התם שהרי הכל יודעים שנוח לו לאדם להיות ביהכניס' סמוך לכיתו וכדאומר בבבא מציעא פרק המקבל (ב"מ קז, א) ואפי' לרבי יוחנן דאומר התם דשכר פסיעות יש מכל מקום פשיטא שיוכל זה לומר לא הן ולא שכרן. ועוד דגם הכא איכא קצת משום חשדא לפי ר"ת שפי"ט פן יחשדוהו שהיה גונב הפת דהכא נמי איכא למיחש פן יאמרו מפני שבני ביתו אינם מהוגנים נמנעו לילך לשם.³

ועל דבר שכירת המנין בימים הנוראים אני בעניותי איני רואה להכריח אם לא כשהם כבר שמונה או תשעה ואין חסר כי אם אחד או שנים כדמשמע מתוך תשובות מהר"ם ומביאה המרדכי בפרק קמא דבבא בתרא⁴. אמנם אם מנהג קבוע ומפורסם הוא במדינה שכופין להשכיר אפי' בחסרון דשלש או דארבע כדמשמע קצת מתוך דברי מהר"ם קלמן קיצננן יצ"ו והר"ר משה מנדל יצ"ו פשיטא שיש להלך אחר המנהג אם הוא קבוע ומפורסם⁵ כדפירשתי. ועלום מאתי הצעיר יוסף קלוז בן סהר"ר שלמה ולחיה.

קצור ופסקי השורש

76 על דבר בית כנסת אשר עמדה קבועה בבית אחד מאנשי הקהל ימים רבים. — אין רשאים לשנותה שלא מדעתו, ואפי' היה להם קצת טענה על כך.

על דבר שכירות המנין בימים הנוראים אין לכוף אלא כשהם כבר שמונה או תשעה, אבל [אם] המנהג שם לכוף אף בחסרון ג' או ד' והוא מנהג קבוע ומפורסם ראוי להלך אחריו.

שורש קיד

אשר שאלת להודיעך דעתי הקצרה בענין האשה שאבדה כתובתה אם יכולין היורשים לדחותה כאשר

אין שטר כתובה יוצא מתחת ידה. הנה לא בארת יפה טענת היורשים אם טוענים פרוע או אם אומרים לא נפרע פן תחזור ותוציא הכתובה ותגבה פעם אחרת ולא נסמוך אשוכר וכמאן דאמרי (ב"ב קע, ב) אין כותבין שובר.

ונשיב על הטענה הראשונה שאם כן הוא שאין היורשים מודים אלא טוענים פרעון בדה איכא פלוגתא דרבנן, רבינו משה מיימון פוסק דאין אלמנה גובה בדלא נקיטא כתובה בידיה במקום שכותבין כתובה כלומר שרגילין לכתוב כתובה כמו שפירש הוא בעצמו פרק ט"ז דהלכות אישות¹ והנה דבר פשוט הוא שאנו במקום שרגילין לכתוב כתובה וכן כתב בספר אבן העזר² שהרא"ש הסכים לדברי המיימוני. וכן ר"ח פסק כשמואל (כתובות פט, א) דמוקי למתניתין דהוציאה גט ואין עמה כתובה דוקא במקום שאין כותבין כתובה או במקום שכותבין והביאה רביה שלא כתב אבל בענין אחר לא גבייא. אמנם הוא בעצמו כתב שיש מי שאומר דמדחזינן לרב הונא ורב נחמן דפרשי אליבא דרב ש"מ דהלכתא כוותיה ואיהו סובר דאפילו במקום שכותבין גובה עיקר בהוצאת הגט וכן בעידי מיתה. וכן כתב בספר המצוות³ בשם רבינו שמשון בר' אברהם וכן מסקנת התוס' דמילתא דר' יוחנן בפרק קמא דב"מ (יז, א) הטוען אחר מעשה בית דין כו' הריא אפילו במקום שכותבין ואפילו לא נקט כתובה בידה ואפילו טוען ואומר פרעתי. וכן פסק רב אלפס⁴ כרבי יוחנן ומפרש בפרק הכותב דמילתיה דרבי יוחנן אפילו במקום שכותבין כדברי התוס', וכן בספר חפץ⁵ כתב שמביאים שחיס ושלש כתובות מקרובותיה ונותנים לה כפחות שבהן וכן השיב רב שרירא גאון וז"ל מנהג ישיבה שמוציאין ארבע או חמש כתובות מקרובותיה או מאחיותיה כל אחת ואחת לפי מה שהוא ונותנין לה כפחות שבכתובות קרובותיה מפני שידה על התחתונה לפי שאין בידה שטר כתובה עכ"ל.

אמנם פי' רבינו יצחק בן מרן ראובן דכרי רב שרירא גאון דוקא כשהבעל או היורשים מודים שלא נפרע כתובתה והיינו כדברי ר"ח והמיימוני דאית להו דלא גביא במקום שכותבין, ומכל מקום משמע שיש גאון אחד שהוא חולק בהדיא על רבינו יצחק בן מרן ראובן שהרי כותב רבינו יצחק בן מרן ראובן וז"ל וראינו אחד מן הגאונים שהשיב דהיכא דאין מוציאה כתובה שבורקין בכתובות קרובותיה ונותנין לה כפחות מהם וסומך על מה שאנו גורסין בפרק הנושא (כתובות קד, א) עד עשרים וחמשה שנים גובה כתובה ואומר בשאין שטר כתובה יוצא מתחת ידה אלמא אע"ג דליכא שטר כתובה גביא, והא דרבי מילתא דפריכא היא מכמה פנים ועוד שהרי מסיק התם שהיורש מודה עכ"ל משמע דלא מפרש לה דברי אותו גאון כדמתרין לדברי רב שרירא גאון. גם הרב המחבר שהביא דברי הגאונים הנו' לעיל מסיק הלכתא כרב ורבי יוחנן ואפילו במקום שכותבין ושלא כדברי רבינו יצחק בן מרן ראובן. וכן הראב"ד⁶ כתב דסוגיא כרב והביא רביה מההיא דפרק קמא דב"מ דהטוען אחר מעשה בית דין כו'. וכן המרדכי כתב בפרק קמא דב"מ⁷ וז"ל הטוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום ואם תאמר אם כן למה כותבין כתובה ויש לומר משום תוספת כולי עד וראיה מדתני' מצא שטר כתובה בשוק לא יחזיר ומאי מפסדא אלא לענין תוספתה אפסדא דמהימן לומר פרעתי עכ"ל, משמע דמפרש למלחיה דרבי יוחנן דהטוען אחר מעשה בית דין כו' אפילו במקום שכותבין כתובה כדברי רבינו שמשון דאי לא תימא הכי מאי מייתי רביה מהא דתניא (לא יחזור) [יחזיר] נוקמיה במקום שכותבין אלא ע"כ מוקי לה אפילו במקום שכותבין ואפילו הכי לא נאמן לומר פרעתי אלא לענין תוספת וכן בסוף הכותב⁸ הביא המרדכי דברי ספר חפץ לפסק הלכה. וכן בסוף פרק הנושא כתב המרדכי⁹ דרבינו שמשון בר' אברהם פסק כרבי יוחנן וכן פסק הר"ם הלכה למעשה וכן כל גדולי אשכנז וכן כתב הר"ד יצחק בר' מנוח דכן עשו מעשה כל גדולי צרפת וכן כתב ר' אבי"ה כמשפטי הכתובה עד כאן דברי המרדכי.

1. הלכה כב. 2. ס"ק. 3. עשין מח. 4. עייש במלחמות וברא"ש ב"מ פ"א ס"ו מה. 5. מרדכי בכתובות ס"ו דלה. 6. בהשגות על הרי"ף בכתובות סוף ה"ט. 7. ס"ו דג. 8. ס"ו דלה. 9. ס"ו דסה.

שאלות ותשובות

לרבנו הגדול מרנא ורבנא
הרב יצחק בר ששת זצ"ל

יו"ל מחדש
ע"פ כתבי יד ודפוס ראשון
עם מבוא, ציונים, מקורות, הערות ומ"מ לד' חלקי שו"ע

בעריכת
דוד מצגר

חלק שני: שמת — תקיח

מכון אור המזרח
מכון ירושלים • תשנ"ג

5

ולכן אין מחייבין ללוי לבנות שום זמין כדי שלא יזיקו לראובן מי גשמים הבאים על גגו. אבל אם ירצה ראובן לסתור או לסתום הגגו ברשותו, כדי שלא יעברו הגשמים דרך גגו הרשות בידו. אבל אם אחר כן יגיע לו נזק לתקרת עלייתו מחמת הגשמים, אין אשם על לוי בזה כלל, ואין מחייבין אותו

לסלק ההיזק ההוא, כיון שאינן באים מחמת תשמישו. אין צריך לומר שלאחר שהזיקו אין מחייבין אותו על ההיזק ההוא רק שיתקן המעויצה מן הגג כמנהג המדינה בשאר גגות העיר, כמו שהוא הדין בבית לאחד ועליה לאחד שהתחמון נותן תקרה והעליון נותן את המעויצה*14.

סימן תקיח

כתב לקרנינא

אמע"ת הוסר התמיד היה כפר נפשותינו, לכלה הפשע ולהתם חטאת [צעבדוחינו] צעבדוחינו, לא עזבו אלהינו, השאיר לנו אחריו ברכה עבודה שלבז זו תפלה. ומעת גלה כבוד מבית קדשנו ותפארתנו הנה בית תפלה יקרא מקדש מעט¹. ונאספו שמה נדיבי עמים עם אלהי אברהם לתת כבוד לשמו, ונקדש צבדו לקיים מה שנאמר² ונקדשתי צחוק בני ישראל. ועתה הוגד לי ושמעתי יש צנייכם קצת אנשים אחרי צנעם לבס הולך, משכימי צבקר שואגים לטרף יסובו עיר למלאכתם, ולא יתנו לב ללכת בית התפלה לקבל עליהם עול מלכות שמים צחוק אחיהם, ולצקש מאל אכלם. וצבצתם נתפרדה חבילה ואין די עשרה הצריכין לכל דבר שצקדושה. שוא להם משכימי קום, שמו צשר

ורועם, ומה יסור לבס. ואולי הם שוגגים בזה נדמו מצלי הדעת. ולכך תזהירו בהם והודיעו מ"ש ז"ל³ אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת וכו'. אימתי עם רצון צשעה שהצבור מתפללין⁴ וכן אמרו ז"ל⁴ אין הקדוש צ"ה מואם צתפלתן של רבים. וכן אמרו⁴ כל מי שיש בית כנסת צעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שנאמר⁵ כה אמר ה' על כל שכני הרעים. ואין צריך לומר צאלו שהם צריכין להשלים לעשרה. ומדעתי ישמעו לבס, כי מי שעמדו אבותיו על הר סיני והוא מזרע אברהם, לא ירים ראש כנגד הרבים בדבר כזה חלילה. ושימו קנס צנייכם מפשוט או צי פשוטים, למי שלא יהיה בכל יום בבית הכנסת צשעת הנן החמה, למען יהי כל אחד ואחד זריז להיות שם⁶. ושומע לי ישכון צטח ושאלן מפחד רעה ושלום לבס.

סיימתי בעזר החונן לאדם דעת
ולאין אונים עצמה ירבה
עש"ק לסדר ואשר הוא עשה ה' מצליח

דברי הריב"ש שבכ"י שם].
תקיח 1 ביחזקאל יא, טז: ואהי להם למקדש מעט. ובמגילה כט, א: אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. 2 ויקרא כב, לב. ועי' ברכות כא, א. 3 ברכות ז, א. 4 שם ח, א. 5 ירמיה יב, יד. 6 ד"מ חו"מ סי' קסג אות ב.

*14 ב"י חו"מ סי' קנד מחו' (כו) [כה], ד"מ שם סי' קנה אות א, רמ"א שם ס"ד. ועי' בשו"ת פרח מט"א ח"א סי' קז. [בסמ"ע סי' קנה סקט"ו העיר מהגהת רמ"א סי' קסד סעי' ח דעל בעל העליה לתקן כל צרכי הגג. ועי' חקרי הלכות (להגרי"ח הלר) ח"יב סי' תח משי"כ ליישב עפ"י

6

Jacob ben Moses, ha-Levi

שו"ת מהרי"ל החדשות

לרבינו יעקב מולין זצ"ל

יו"ל לראשונה ע"פ כמה כתבי־יד
עם הערות והארות, מראי מקומות וציונים

על ידי
הרב יצחק סץ

מפעל תורת חכמי אשכנז
מכון ירושלים • תשל"ז

סימן נח

מה ששאלת המתענה ב' ימים רצופים איך יעשה עם ענינו ומתי יתפלל. ז"ל אגודה: פרק במה מדליקין, לן בתענית ב' ימים או ג' בלא אכילה מתפלל דוקא מנחה יום ראשון עכ"ל. ונר' דהיינו דווקא בנמלך. אבל קיבל מתחילה מתפלל בכל מנחה ענינו. הכי מוכח בספרו: ובדברי שאר רבותינו.

סימן נט

שאל הר"ר גומפרחכט: מאחיו מהר"י סג"ל א.

על הישובים שצריכים להשכיר ולהשלים להם מגין לימים נוראים ויש סביבות שרגילים גם לנוד ב' לשם בכל שנה עם בני ביתם ובני הישוב תובעים מהם שיעשו כמותם לסייעם וליתן לפי נפשות להשכיר ג' חזן ומגין. והם אינם רוצים, כי אומרים מה [חסר] ד' לכם הלא מידת סדום הוא, זה נהנה וזה לא חסר, כ"ש הכא שגם אתם נהנו ה' ממנו. והם עונים לא, כי אלא אתם גורמים לנו רשע מן הגוים שיאמרו העיר מלא יהודים, כי הם אינם רגילים בכך. וגם שאתם חוטפים וקונים מה שאינם רגילים בשאר ימות השנה, ובוזה אינו נוחא לנו. ויותר נוחא לנו להשכיר ג' אחרים במקומכם. ועוד יש דברים בגו שלא נוחא למקצת יודים שיבא [פלו] א' לשם. ועוד יורינו אדון אם כשגובין לפי הנפשות אם גובין אף לפי הטף. ואם גובין מן הבתולות כמו מן הנערים.

תשובה

ע"ד נוטה שאין לכם על בני הסביבות כלום מחמת המניין, דינו כאן לא הזינן דכופין למניין אלא בן עירו כמו שכתב מהר"ם: מההיא דתוספתא: כופין בני העיר זה את זה כו', ומשם הוכיח דה"ה דכופין זה את זה להשכיר למנין [הואיל] ו' ומנהג בכל קבוצות ז' גולה כו'. אבל אין לכוף בני עיר אחרת. הא קמן אי בעו נשארם בעירם או ילכו למקום אחר, וא"כ מה לכם עליהם. ואם הם יגרשום מהם וכן יעשו להם קהילות וישובים אחרים אם ה' יצרכו כל יישוב להשכיר מגין בפני עצמו. ויש לדמותו לסופר: פי' מלמד תינוקות

א' ע"פ תי. 292 ופ. ב' לנל, תי. 292 ופ. ג' לשכור, תי. 292. ד' ע"פ תי. 292. ה' נהני, תי. 292. ו' ע"פ נ.מ. ז' חפלות, פ. ח' ח"כ, פ.

- סימן נח: מ. עמוד 26, סי' נ"ו; ג. סי' כ"ד.
- 1 שבת סי' מ"ג.
- 2 עיין אגודה תענית סי' ה'. ועיין תרומת הדשן כתבים ופסקים סי' ק"פ, ושו"ע או"ח תקס"ה.
- סימן נט: מ. עמוד 44, סי' קכ"ד; ב.מ. דף 84, א, סי' קי"ט; פ. דף קמ"ג; מ"י 292, דף 171, א; מ"א או"ח סי' ג"ה ס"ק י"ז בקיצור.
- 1 התחלת תשובה זו במ"א בקיצור בשם מעגלי
- צדק בשם מהרי"ל. ותשובה זו ב.פ. ומ"י 292 היא על שאילת הר' גומפרחכט אחיו אבל בכ"י ב.מ. היא לר' נפתלי כ"ץ.
- 2 מרדכי ב"ב סי' תע"ח ותע"ט, הגהות מיימוני פרק י"א דתפילה אות א.
- 3 תוספתא ב"מ פי"א תוס' י"ב, ועיין קובץ שיעורים ב"ב דף ז' סברת חיוב תשלומין לקנות ס"ת לקהלה וה"ה כאן.
- 4 ב"ב כא, א, וטור חו"מ סי' קנ"ו.

ולת"ח דלא מצי בני מבואות או בני מתא מעכבי עליהו, ה"נ דבר מצוה הוא.⁵ וכן כשבורחין בר מינן בשעת הזעם מחמת רשע וכה"ג אין [יכולי'] א) בני העיר לגרשם מלהיות נשמטים שמה מעט עד יצבור זעם כמו שכתב ר"י או"ו.⁶ אע"ג דכתב מהר"ם ז' דיכולים להוציא פרוה ט) מן העיר משום מיני מציאות וכמה רווחים שיבאו לידו⁸ ושכירות בתים שנתייקרים עליהו, מ"מ סופרים ות"ח כדלעיל אין לגרש. ונדון זה נמי לא שנא.

אמנם מה שכתבת שיש לבני העיר פסידה מחמת רוב עם שיח', אם היה זה מבורר ובני הישובים מודים להם בזה היה לבני העיר לתקן בעניין שלא יהא פסידה כגון שישארו בביתם ולא יצאו אלא לצורך וכה"ג להשקיט הרשע.

ומה שכתבת שחוטפים מה שבא בשוק למכור, על זה יתקנו בני העיר על הנוכרים שלא יעשו ולא יקנו אלא כדי צורכם ולא ממקח שרוצה גוי לקנות, או בעניין שכל בעל הבית או אחד מבני העיר יקנה לנכרי כדי סיפוקו. וכה"ג שיהא להם שלום, ובקנס שאם לא ישמעו לקולם שאל יוציאום בתפילה ובתקיעת שופר⁹ ובזה יהיה להם מנוחה.

ומה שכתבת כיצד גובין לפי נפשות וממי גובין. כמה פעמים נשאלתי על ככה ואמרתי לעניות דעתי נראה דמכל נפש ונפש אפי' תינוק בעריסה. וראייה משיירא שמהלכת במדבר דגובין לפי נפשות.¹⁰ היינו כל נפשות לצורך התיוור כיון שהוא סכנת נפשות תעות הדרך במדבר מחמת הרעב וחיות, ה"נ כיון שפסק מהר"ם¹¹ דחצי לפי נפשות מסתמא טעמו משום סכנת נפשות אם ילכו לעיר אחרת וא"כ כל הנפשות בסכנה. ועוד הבאתי ראייה מלשון מהר"ם שכתב לפי שבח נפשות. אכן כמה וכמה אמרו לי שלא שמעו אלא לגבות מאיש ואשה כפלים כאלמנה ולא מן הטף אלא ממולים י) בני מצוה, ויש אומרים ג"כ מבתולות בנות מצוה ששומעות השופר. ועל כן אני אומר יבדק היאך המנהג נהוג ובתריה אזלינן כה"ג עכ"ל.

[יעקב הלוי ו]

ט) פרדכת, ג.ת. י) מנדולים, ג.ת.

5. בהגהות מנהגים ישנים (הגהות מנהגי ר"א טירנא מנהגי ר"ה דף כ"א אות ק"ג בשם הרי"ש ואולי צ"ל הרי"ש רבו של מהרי"ל) ש"ץ שאינו מוציא אחד מן הקהל אפילו אחרים לא יצאו. ובלקט יושר ח"א דף 20 כתוב טעם בשם תה"ד הואיל ובטלה שליחותו במקצת בטל בכולה. וצ"ע מכאן.
10 ב"ק קטז. ת"ר שיירא שהייתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס לטורפה מחשבין לפי ממון ואין מחשבין לפי נפשות. ואם שכרו תייר ההולך לפניו, מחשבין אף לפי נפשות. וכתב הרא"ש שם פ"י סי' כ"ב. פן יטעו מן הדרך ויסתכנו מפני החיות והלסטים ויאבדו גוף וממון, מחשבים אף לפי הנפש וחצי שכר תייר יפילו על הממון וחצי האהר יטילו על הנפשות. ומובא בשו"ע הו"מ סי' ער"ב סעיף ט"ו.
11 בשלטי גבורים על המרדכי ב"ב סי' תע"ט אות א ובהגהות מיימוני פ' י"א ה' תפילה אות א

5 זהו דעת הטור בחו"מ סי' קנ"ו וכך נפסק בשו"ע שם, דלא כרמב"ן ורש"י שסוברים שרק מלמדי תינוקות אינם יכולים בני המבואות לעכב לפתוח אצלם ת"ת ולא שאר מצות, עיין ב"י שם.
6 מרדכי ב"ב סי' תקי"ט בשם אביאסף ושו"ע חו"מ סי' קנ"ו סעיף ז' ברמ"א, ובשו"ת מהר"ם ב"ב דפוס לבוב סי' ע"ט. באו"ז סוף פ"ב דב"ב חסר. ושם כתב שיכולים לתת ולשאת כדי מחיתם וישלמו מס לפי מיעוט ממונם.
7 מרדכי ב"ב סי' תקנ"ב, שו"ת מהר"ם ב"ב דפוס לבוב סי' רט"ו. לשונו, דאמר ליה אף אם אין לי מעות אעפ"כ קפסקת לחיותאי, המציאות שבאין לידך היו באין לידי וכמה מיני רווחים שהיו לי אם לא היית, וגם אתה מייקר שכירות הבתים".
8 ע"כ מכ"י מ. וכתוב, לא מצאתי יותר".
9 עיין ד"מ או"ח סי' תקפ"א אות ב לשונו

8

ומנהגינו: לומר למ הג' המיימו' כמה דב אם נוהג שם כמותם.

והחיות: אין אומרי שלום במנחה דשבת: אחר מהר"ם. וגם השב

נוהגין שלא לומר מתלחמים: ואמ' .הו (א) צונללה, ג.

בשם תשובה אחרת. וע סוף סי' ס"ב, ומ"ב סי' סימן פ: מ. עמו' 11, ס 31, סי' ק"ב (לא נדפס 1 בהגה"ה ספר מהרי" כתב, במגנצ"א היו או דשייך יום צרה משום ד של ר"א טירנא בהגה"ה מנהגים דבי מהר"ם מרו למנצח ערב פסח. מיהו בא"ח) אם אין אומרים 3 הגהת מיימוני סוף או נוסח ברכות אמצעיות, סימן פא: מ. עמוד 111 1 נמצא במחזור ר"ה 1 לפני והאופנים. 2 תשב"ץ סי' קי"ט (ד) והחיות ישוררו אומר אות ב'. ויש שאין וסמכין על ההיא ד דישאל אין אומרים ש זה ראייה דדוקא ישרא מלאכי השרת אומרים

ט. סמ"ק סימן רפ"ב:
 י. טור ומסקנות שם בפסקים (ד"ה וכן ויגאל שנה מ, ב ד"ה ושמע ור"ן ט"ו, א ד"ה והקפו ומרדכי שם רמז חשופו וד"ה השפ"א ח"ג סימן רפ"ב בשם הסמ"ק):
 כ. (נ"י ד"ה אכל בסוף מהר"י אבוהב בשם הירושלמי וכן בשם רב אלא ושאן כמובן בספר ארבות חיים:
 ג. הגהות מיימוניות פרק י"א מהלכות חפלה (ואם אן שאן פסק ר"מ ושו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סימן פמרטו), ע"ש. וכחז מהר"ל בשו"ת סימן קי"ד (ק"ן) אם הוא אנוס שאינו רשאי לנשא במדינה, פטור, אפילו הגיע כבר זמן הרגל, ודוקא אם הוא אנוס ממש, אבל אם מחמת חובת ממון או פשיעה לא יוכל לנשא, לא יפסידו מצדו חלקים. וכל זה לענין חפלה וחזן המעבדן עליו הואיל וצריכים לו להשלים המנין, וגם הוא צריך, כמו שכתב מהר"ם בשו"ת, לאו כל כמינה להפריש עצמו מהן. אבל אמרוג לא דמי לכל הני וכו'. עיין מה שכתבתי סימן (ס"ח) וס"ק (א):
 ד. י"ז אין בופ"ן, כתבמעגלי דקם השיב מהר"ל (מהר"ל החדשות סימן נט) על יסודים הצריכים לשכור מנין וחזן, ויש קצוות שרגילין לנשא ג"כ שם עם בני ביתם, אין צריך ליתן כלום להישוּב, דאי צע"י יצאו במקומן, או ילכו לעיר אחרת, עכ"ל:
 נ. א יש לבוין. כתב באר שבע (סימן נא) מדאיבעיא להו בגמרא (נדרים נא, ב) מהו שיפסיק לאמן יהא שמיא רבא, ואלו למודים

ציונים דר"מ א
 טו. תשובה מהר"ל סימן (תקרי"ח) וק"ן:
 י. תשובה ריב"ש סימן תקרי"ח:
 גמרות זקנים
 הן עיר שאין בה אלא עשרה בור, אבל אם יש מנין וזולתו, אין הם יכולין לכופו, ולא יחשיבין שכא יצטרך אחד לנקביו, (ד"א) כ' אין לרבר סוף:

הגהות והערות
 חא) כ"ז בער"ר וכ"ז המח"ש, וממהדורת אמ"ד ח"ס ואל"ף נשתבש ונדפס ועיין ספ"ס ק"ג, וזה נרס טעות, וע"ז חיקת דפ"ס ע"פ המק"ט דל"ל ק"ה, ועיין פמ"ג ולפ"ז שרד ס"ק ב' כתב סימן עם ספ"ק ג, ומסופת שנת עת סימן קמו ספ"ק ד, ועיין ערך להם למשה"ק ש"כ י"ין לסימן טע דין ג:

הכפלת שפ"ה
 ג' (וספ"ק א) יש לבוין בענייני הקדוש י"ה, י"ב עיין ט"ו ס"ק א' מה שכתב שם הטור, דל"ן נתן הקדש לנשן תרומה כדי שלא יתקבלו נט המאכלי השבת וכו', והנה זה נראה מרומז בכתוב מה

את אלו מצטרפין (שו"ת רשב"א ח"א סימן ל"ו). ועיין סימן ט"ע סעיף ג': טו או עכ"ל. נראה לי שר"ל שלא יהא ענדת אלילים מפסקת, אבל עובד ענדת אלילים אינו מפסיק, כן נראה לי: טז חציו לפי ממוין. המעיין בהגהות מיימוניות (מפלה פ"א אות א) יראה שטעות סופר הוא, דבזה (אין) פורעין כשזה שכל אחד מחויב להעמיד איש במקומו. ואם אין דריש פשוט (א) אלא ח', או שוכרין (ט) שנים ופורעין חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות, כי העניים יכולין ללכת לעיר הסמוכה, והעשירים אין יכולים להניח ביתם ורכושם, ע"ש. וכן כתב ר"מ מרוטנבורג (שו"ת דפוס פראג סימן פמרטו), ע"ש. וכחז מהר"ל בשו"ת סימן קי"ד (ק"ן) אם הוא אנוס שאינו רשאי לנשא במדינה, פטור, אפילו הגיע כבר זמן הרגל, ודוקא אם הוא אנוס ממש, אבל אם מחמת חובת ממון או פשיעה לא יוכל לנשא, לא יפסידו מצדו חלקים. וכל זה לענין חפלה וחזן המעבדן עליו הואיל וצריכים לו להשלים המנין, וגם הוא צריך, כמו שכתב מהר"ם בשו"ת, לאו כל כמינה להפריש עצמו מהן. אבל אמרוג לא דמי לכל הני וכו'. עיין מה שכתבתי סימן (ס"ח) וס"ק (א):
 ד. י"ז אין בופ"ן, כתבמעגלי דקם השיב מהר"ל (מהר"ל החדשות סימן נט) על יסודים הצריכים לשכור מנין וחזן, ויש קצוות שרגילין לנשא ג"כ שם עם בני ביתם, אין צריך ליתן כלום להישוּב, דאי צע"י יצאו במקומן, או ילכו לעיר אחרת, עכ"ל:
 נ. א יש לבוין. כתב באר שבע (סימן נא) מדאיבעיא להו בגמרא (נדרים נא, ב) מהו שיפסיק לאמן יהא שמיא רבא, ואלו למודים

דרך אהם למהרי"ב
 ב"ה י"ב סוף (תקרת הגג). כשש חשעה במקום אחד ועשירי אחר היולין שפורעין לנשנות מטעם כן נראה לי ועיין סימן ט"ע דין ג': ב"ה י"א (הציו לפי בסוף עיין לעיל סימן י"ג דין כ"ג:
 ג' ב"ה א בראש (בענייני הקדוש). כששלת ציור ממחיל קדיש אומרים היצור זכור דמחן ה' (מהילים כה, ז) וכו' ועשה יגדל נא כח (מנדר יד, ז) וגו':

שיערי תשובה
 ח"א) סימן צ"ז לא כתב כן, אך הרשב"א כתב רק בדרך אפשר: (י"ז) עכ"ל. עיין באר היטב. וכמהזיק ברכה (ואו טו-טז) כתב שבבית דוד (סימן לכו חולק, וכתב דהיינו שאינו כן ברית, ואין חילוק בין איש לאשה, ע"ש:
 ג' (א) הקדוש. עיין באר היטב. וכתב בברכי יוסף (סימן זה אה ט) בשם מהר"י מולכו בחשבונו בת"י (סימן קל"ה) כשם שאסור לעבור נגד המתפלל, כך אסור לעבור נגד האומר קדיש:
 המעיין בהגהות מיימוניות יראה שטעות סופר הוא, דבזה (אין) פורעין כשזה שכל א' מחוייב להעמיד איש במקומו. ואם אין דריש פשוט אלא ח', או שוכרין שנים ופורעין חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות, כי העניים יכולין ללכת לעיר הסמוכה, והעשירים אין יכולים להניח ביתם ורכושם, ע"ש. וכחז מהר"ל בשו"ת סימן קי"ד (ק"ן) אם הוא אנוס שאינו רשאי לנשא במדינה, פטור, אפילו הגיע כבר זמן הרגל, ודוקא אם הוא אנוס ממש, אבל אם מחמת חובת ממון או פשיעה לא יוכל לנשא, לא יפסידו מצדו חלקים. וכל זה לענין חפלה וחזן המעבדן עליו הואיל וצריכים לו להשלים המנין, וגם הוא צריך, כמו שכתב מהר"ם בשו"ת, לאו כל כמינה להפריש עצמו מהן. אבל אמרוג לא דמי לכל הני וכו'. עיין מה שכתבתי סימן (ס"ח) וס"ק (א):
 ד. י"ז אין בופ"ן, כתבמעגלי דקם השיב מהר"ל (מהר"ל החדשות סימן נט) על יסודים הצריכים לשכור מנין וחזן, ויש קצוות שרגילין לנשא ג"כ שם עם בני ביתם, אין צריך ליתן כלום להישוּב, דאי צע"י יצאו במקומן, או ילכו לעיר אחרת, עכ"ל:
 נ. א יש לבוין. כתב באר שבע (סימן נא) מדאיבעיא להו בגמרא (נדרים נא, ב) מהו שיפסיק לאמן יהא שמיא רבא, ואלו למודים

(ד) במצ"ה צגבי בית הכנסת. ועיין צו"ד סימן רמ"ז סעיף י"ח (בהגה) לענין עמידה לפני ספר תורה מיקרי הצימה רשות אחרת: (ו) חציו לפי ממוין. שיש סברה דכיון שהעני חייב כמו עשיר יש לגבות לפי נפשות, ויש סברה לפי ממון שלא יצטרכו לנאח מצתייהם ולעזוב ממונם ומצותיהם, על כן עשו פשרה בזה: ג' (א) בענייני הקדוש. טור מצ"ה צ' טעמים על אמירת הקדיש בלשון מרגוס. האחד, שלא יתקאלו המלאכים נט שאומרים שכן גדול כזה, דשמייה רבה מורה על שם יה רבה, שהשם יהיה מלא לעתיד. וטעם אחר, שיצטו אותו עמי הארץ, שנצטל יתקן, ויש היה לשונם ללשון ארמית. וכחז ולפי זה יהיה כפשוטו, שמה רבה מרגוס של שמו הגדול, עכ"ל. ר"ל, שלפירוש הראשון אי אפשר לומר כפשוטו, דא"כ לא היה קנאה כל כך. וכחז בגמרה פרק קמח דברכות (סימן ג' ח"ל) יהא שמו הגדול מצורך, מכאן משמע שיש לומר יהא שמה בלא מפיך ה"א, (ה) דהוה משמע שם יה, עכ"ל. ולפי זה אומן החזים שאומרים במפיך ה"א תופסים כפירוש הראשון, דהיינו מרגוס של שם יה. והאומרים בלא מפיך ה"א תופסים כפירוש השני, מרגוס של שמו הגדול. וכן עיקר, דהא מפיך צ"י (ד"ה כתב ה"ר) שמה שכתבו שצריך ציהא שמייה רבה כ"ח אומיות, והיינו שמייה שמה חסר יו"ד, כי כן הוא בדניאל ג' בן ליהו

ר"ן ענייני הקדוש על ידי הקהל. ובו ה' סעיפים:
 א א יש לבוין (א) בענייני (א) הקדוש: הנה

באר היטב
 (טו*) שהיא. ועוד שראין אלו את אלו, רשב"א, (מ"א ס"ק יד) (טז) צענות, יסוד שנכנס לבית הכנסת ומלא צבור שכבר התחילו לענוי קדושה או אמן יהא שמייה רבה, כל שלא השלימו מותר לו לענות עמהם, בלא שבע והרמ"ע (מפלות סימן קנ), וכן כתב הרמ"א סימן כ"ו (סעיף א) ע"ש (י"ז) עכ"ל. ר"ל, שלא יהא ענדת אלילים מפסקת, אבל עובד ענדת אלילים אינו מפסיק, מ"א (ס"ק טו), וכן כתב דבר שמואל סימן קפ"ט: (יח) במוין

בוצאנו זכר אלן זכרון האל
 מכון ירושלים

שאלות ותשובות מהר"ם מרוטנבורג

לרבנו הגדול
רבי מאיר ב"ר ברוך זיע"א
מרוטנבורג

יוצא לאור מחדש על פי כתבי יד ודפוסים ראשונים
עם הוספות והשלמות, תיקונים ושינויי נוסחאות
ציונים ומקורות, הערות ומקבילות

ברך ראשון
דפוס פראג

מפעל תורת חכמי אשכנז
מכון ירושלים תשע"ד

ועוד¹⁹ יש לי להביא ראייה מהא דאמרינן בפרק המגרש [שם פטב] אשת איש שפשטה ידה וקבלה קידושין מאחר בפני בעלה קידושיה קידושין, כדרב המנונא דאמר האשה שאמרה לבעלה גרשתי נאמנת, חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה לומר גרשתי. א"כ הכא נמי כשפשטה ידה וקבלה קידושין להתקדש לראובן בפני השליח איגלאי מילתא דלא נתרצית לשליח תחילה, דאטו משום דשליח גופיה קידשה לראובן מיגרע גרע וק"ל.²⁰

ואני כתבתי את דעתי כאשר הראוני מן השמים, ואיני חפץ כלל שתסמוך עלי להתירה בלא גט אם לא תשלח דברי לרבותי אשר סביבותיך ולרבותינו שבצרפת, ואם יסכימו לדעת תלמידיהם מוטב, ואם לאו מבוטלת דעתי כנגדם.

ושלום מאיר בר' ברוך שיחיה²¹:

אלף טז

ד עיר שאין בה אלא י' בני אדם ואחד מהם רוצה לצאת מן התפילה אם יכולין לכופו שישאר.

מרוב כתיבות כל סביבות אין פנאי להאריך, בדברים להרבות, לכן באתי בקצרה בפניכם מיוחדעי החתומים¹.

נראה ודאי דאם אין להם מנין² אלא עמו דכופין אותו או לישאר או להשכיר במקומו, דאמרינן בתוספתא דבבא מציעא [פ"א ה"ב] כופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת ולקנות להם ספר תורה נביאים וכתובים. אלמא דכופין זה את זה לכל צורך שלהם³ שיש להם צורך גדול, הכי נמי כיון שמנהג הוא בכל תפוצות הגולה במקום שיש להם⁴ אפילו אחד או שנים פחות ממנין

מאד על זה. ועוד הא אפי' למאן דחייש התם שמא נתרצה האב היינו דוקא כששדכו, אבל בלא שידכו כמו בנדון זה דלא שדיך השליח לדידיה, לא חיישינן שמא נתרצית. ועוד שהרי פסקו שם הגאונים דלית הלכתא כרב ושמואל דאמרו חוששין שמא נתרצה האב, אלא כרבינא דהוה בתרא דלית ליה דרב ושמואל ולא חיישינן שמא נתרצה האב¹, כל שכן בדין זה דלא חיישינן שמא נתרצית כדפרישית.

ולכא למימר דצריכה גט משום דהוי קלא דקמי נישואין, דכל כי האי גוונא לאו קלא הוא אלא קול ושוברו עמו הוא, כמו היכא דיצא לה שם שהיא מקודשת ומגורשת דקול ושוברו עמו¹⁵ הכי נמי הא הנך סהדי גופייהו דקאמרי דקאמר השליח לי אינהו נמי אמרו דמעיקרא אמר להו אני רוצה לקדש לראובן ובתר דקידשה נמי אמר טעיתי, ומהאי טעמא שריא איתתא לראובן בלא גט.

וחיבי דמי קול כדאיתא בשילהי המגרש [גיטין פטא] פלוני מהיכן שמע מפלוני ופלוני והלכו למדינת הים, שהעדים שאומרים עליהם שהעידו שנתקדשה אינן כאן וחיישינן שמא אם¹⁶ היו כאן היו אומרים שראו שנתקדשה. אבל הכא העדים בפנינו ואין בדבריהם ממש, דלפי דבריהם איתתא שריא, דהא אמרינן התם ובלבד שלא תהא¹⁷ שם אמתלא והכא איכא אמתלא טובא דלפי עדותם מותרת, ובעידנא דאפקוה לקלא הוא אמתלא. ועוד הא אמרינן התם כל קלא דלא אתחזיק כבר בב"ד לאו קלא הוא.

סוף דבר חזרנו על כל צדדין ולא מצאנו שתהא צריכה גט, והבא להחמיר עליה שתהא צריכה גט נ"ל שפוסלה¹⁸ לכהונה שלא לצורך.

שינויי נוסחאות

14. אלא... האב, נוסף עפ"י כת"י או"ז ומהר"ם וד"ל. 15. כמו... עמו, נוסף עפ"י כת"י או"ז ומהר"ם וספר סיני. 16. אם, עפ"י הדפוסים. 17. אמרינן... תהא, חסר בדפוסים. 18. והבא... שפוסלה, עפ"י כת"י או"ז ומהר"ם וספר סיני, ובדפוס: לפוסלה. 19. בכת"י או"ז ומהר"ם מובא קטע זה לאחר החתימה. 20. בכת"י פא' וד"ל התשובה מסתיימת כאן. 21. שיחיה, עפ"י כת"י או"ז ומהר"ם וספר סיני, בדפוסים: ז"ל ה"ה. אלף טז 1. הפתיחה מספר סיני. 2. עפ"י כתבי היד ומהד' בלון. 3. זה... שלהם, בדפוסים: אותו לכל. 4. תפוצות... להם, עפ"י ספר סיני מהד' בלון ושאר המקבילות, ובדפוס: מקוצר.

תע-תעט, הגמ"י הלכות תפלה יא,א, ובקצרה באגודה ב"ב פ"א סי' טו, וד"ב סי' רנט (במהדורתנו), והובאה בכ"י או"ח נה,כא ובד"ב הוסיף לשאול אחר שהביא פסק רבינו, אם גם הנשים האלמנות צריכות לשאת בתשלום זה דהשוה הכתוב

אלף טז ספר סיני סי' קנד-קנה (ובסוף צרור התשובות שנוספו לתשובה זו תתום: מאיר ב"ר ברוך שיחיה), כת"י פאר 86 חציה הראשון של התשובה בסי' סו וחציה השני בסי' עא. כל התשובה גם בתפ"מ ח"א סי' כד, מרדכי ב"ב סי'

במקומו אלא כשאין שם אחר אלא הוא, אבל יש שם אחר לא מחייבין ליה לישאר דילמא יארע בו אונס באותו אחר, אלמא דלהא לא חיישין, הכא נמי לא חיישין. ועוד דאפי' אם הוצרך אחד מהן לנקביו ואין יכול להעמיד עצמו רשאי לצאת, ואין צריך שליח ציבור⁷ לשתוק עד שיחזור כיון שהתחיל בעשרה⁷, כדאמרין בירושלמי [מגילה פ"ד ה"ד] אין פורסין על שמע פחות מעשרה ואם התחילו בעשרה והלכו מקצתן גומרין, אין עוברין לפני התיבה בפחות מעשרה ואם התחילו והלכו מקצתן גומרין, אין נושאים כפיהן בפחות מעשרה ואם התחילו והלכו מקצתן גומרין⁸, ועל כולם הוא אומר ועוזבי השם יכלו. ורבינו נסים גאון ז"ל הביא ירושלמי זה במגילת סתרים שלו.

ואם ילך עוד אחד מן הקהל ולא ישארו אלא ט', אילו שנים שיצאו ישכירו אחד בשותפות במקומן, זה יתן חצי השכירות והשני חצי, אפילו אם האחד עני והאחד עשיר העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט יתנו שניהם בשוה, כיון שכל אחד חייב להשלים המנין עני כמו עשיר מי שרוצה לילך וצריך להשכיר אחר במקומו⁹.

שמשכירין להשלים מנינם בימי הנוראים שאין דרכן לצאת מבתיהם, יכולין לכופו לישאר או להשכיר בחריקה^א. ודמא ממש להא דתניא נמי התם [תוספתא ב"מ שם ה"ג] מי שהיה בלן לרבים ספר לרבים נחתום לרבים ואין שם אחר⁵ אלא הוא, והגיע שעת הרגל ומבקש לילך לתוך ביתו, יכולין לעכב על ידו עד שיעמיד אחר תחתיו.

אבל אחרי שיש בלא הוא אין יכולין לכופו שישאר או שישכיר אחר במקומו. ולא חיישין שמא יצטרך אחד לנקביו או יארענו אונס אחר ויצטרכו להמתין עד שיעבור אונסו, דא"כ אין לדבר סוף כדאמרין בפ"ק דיומא [בא], הכי נמי אי חיישין לאונס דחד נירוש נמי לאונס דתרי או דלתא. ואף על גב דחיישין כהאי גוונא בפרק עשרה יוחסין [קידושין פא,א] ובפרק קמא דסוטה [זא,א] דאמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא בעיר אבל בדרך עד דאיכא תלתא, שמא יצטרך אחד לנקביו ונמצא מתייחד עם הערוה. בעלמא לא חיישין להכי אלא בעריות דוקא, דבעריות החמירו.

תדע דהא כההיא דתוספתא גבי בלן וספר לרבים לא מחייבין לישאר או להעמיד אחר

שינויי נוסחאות

5. שם אחר. עפ"י ספר סיני מהד' בלון ותוספתא. ובדפוס: שום אחד. 6. צריך שליח ציבור, בדפוסים: ש"ץ רשא. 7. כיון שהתחיל בעשרה, עפ"י ספר סיני. כת"י פא' ומהד' בלון. 8. אין עוברין... גומרין. נוסף עפ"י ספר סיני וכת"י קמברידג' (סי קנה). 9. בשותפות... במקומו. עפ"י ספר סיני ומרדכי, בדפוס: במקומו.

שרגילים לשכור מנין וגם רגילים לישב בביתם ולא לילך לסחורה לכך כופין להשכיר או להשאר בביתו. ב. עי' בשנו"ס דגירסא זו היא לפי ספר סיני והמרדכי, ובדפוס' ליתא, ועל דבר זה נחלקו הפוסקים, דהנה מלשון רבינו לפי דפוס' (אף שיתכן שהיא השמטה בטעות דומות) משמע שהשאלה הבאה אם גובין לפי ממון או נפשות אזלא לגבי היוצאים הצריכים לשכור במקומם, ובה הכריע לגבות לפי ממון, ובהגמ"י הביא בשם תשובה אחרת של רבינו שמחלקים חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות, וראה ד"ק סי' רכח (ובהערה שם), וכך הכריע בב"י ובשו"ע או"ח נה,כא. אלא דלפי גירסת ספר סיני והמרדכי כאן ביוצאים כתב רבינו בפשיטות גובים בשוה מכולן, ורק בעיר שאין בה מנין וצריכים לשכור עוד אנשים, בזה היתה השאלה אם לפי ממון או נפשות והכריע רבינו לפי ממון. וכך כתב המג"א שם,טז דפסק השו"ע שגובים מהיוצאים חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות הוא טעות. וכ"כ הכנה"ג בהג' ב"י והביאם באליה רבה נה,כ. אמנם הביא שם דאגודה ב"ב סי' טו משמע כדברי השו"ע. והמעיין באגודה יראה דסבר שהם שתי תשובות

אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ואף דהוי כמ"ע שהזמן גרמא כבר קיבלו עליהם כתובה, וחתום על השאלה חיים. ישנה אי בהירות לגבי כותב התשובה, מכיון שבכת"י פא' חתומה תשובה זו בשם האור זרוע, אמנם בד"ב סי' רנט פותחת התשובה 'עוד פסק מהר"ם' וכו' בספר סיני. א. במנהגי מהר"ל הל' ימים נוראים סי' ו כתב בשם המהר"ש דדוקא בימים נוראים כופין דרגילות להתפלל בעשרה, אבל בשאר השנה שרגילין להתפלל יחידי אין כופין. ועוד הוסיף עליו בתרומת הדשן פו"כ סי' רמג דאף בימים נוראים אין כופין אלא א"כ חסדים להם רק ב' או ג' אנשים ולא יותר, ובמהר"ק סי' קיג הגביל רק אם חסרים א' או ב', וכתב דאם הוא מנהג קבוע ומפורסם במדינה להשכיר גם בג' או ד' יש להלך אחר המנהג. אמנם בשו"ת מהר"י ברונא סי' קסד פליג עליהו וכתב דלא הזכיר רבינו ימים נוראים אלא רק משום דבשאר השנה כופין אותו לשכור אחר במקומו ואם לא ימצא אחר לשכור אינו צריך להשאר בביתו ויכול לילך לדרכו לסחורה, וגם בהרבה מקומות אין כופין בשאר השנה לפי שכולם הולכים לדרך למחיתם, אבל בימים נוראים כיון

ולא חזינא מיניה דאלפס דאייתי מההוא דינא. אבל
הוא דצורת הפתח דפ"ק חזינא מידי דאלפס דאייתי
שאר מילי דצורת הפתח, מאי דפסיק ביה תלמודא בלא

סימן רמ

ומצורת מנעל החליצה, אין נוהגין בגבולינו לחלוץ
במנעל שאינו חתוך בצדו ולא מאחוריו כל
עיקר, וכן קבלנו בשם השר מנויאשט"ט ז"ל וקושרין
הרצועות על בשר השוק מבחוץ ולא על אזני המנעל
כלל. וכן תמצא בסמ"ג בשם ה"ר יקר שראה המעשה
מה"ר שמאל מאייבר"א, והרצועות לבנות בו לגמרי,
אך אם הושחרו קצת מחמת הזקנה לא [ה]קפדנו, ואינו
פתוח לרוב לפניו רק אין אזניו נוגעות זו לזו, כי היכי
דלא ליהוי מעל דמעל. וזכורני לפני כמה שנים בעוד
היתה מדינת אושטריי"ך על מכונה, שלח מהר"ר יעקב
ס"ל לכני השר שישלחו לו אחד ממנעלי אביהם, וכן
עשו.

סימן רמא

ואשר כתבת אם יש כח ביד הרבנים עכשיו להקל
בדבר, מטעמא מה שכתבו עליו
החיבורים שהוא אסור, פשיטא שאין להם כח, ואיך
יתכן שימלא לאיש לבבו לחלוק על החיבורים שנתפשטו

סימן רמב

ואם כותבין כינוי האשה שבלשון פיה"ם, כגון
וורייד"א וועסליין, כיון דעיקר הלשון במדינה
היא פיהמ"ש, והנכרים קורין האשה כך בלשון
פהמ"ש. דע כי באשירי פ' השולח משמע קצת דאזלינן
בתר קריאת הנכרים, דכתב שנוהגין כאשכנזי כה"ג
לכתוב כל שום וחניכה מפני קריאת הגוים ע"ש. אמנם
אחרי שפירשו התוס"י והחיבורים דאפי' בשם המובהק
לא צריכין לכתוב שני השמות, אלא כגון ביהודה וגליל

סימן רמג

שלום ושלוה אחרית ותקוה, אהובי מנוער הישיש
והמופלג מה"ר שלום יצ"ו. הנה אהובי
כאשר כתבת לי אם יש כח בכני היישוב שאין להם רק
ה' או ר' לכוף זה את זה שישכרו מנין ויתפללו בעשרה
תמיד, מה טוב ומה נעים היה הדבר מן הטעמים שכתבת.
אמנם בתשובת מור"ם במרדכי פ"ק דכ"ב ובהגה"ה
במיימון² משמע דלא כייפינן רק בימי הנוראים, וכגון

3. ועי' בפ"ג כה"ג ובפ' הדר בחי' אנשי שם ובגד' ישע. [וע"ל בשו"ת סי' ש"מ].

סי' רמ: 1. עי' בדרשותיו סי' קצ"ז. 2. עי' שו"ע (סי' קס"ט סכ"ח) ובפ"י סרי"ח שם, ועי' מהר"ל הלכ' חליצה (עמ' ע"א, א) ותשר
החדשות (סי' ע"ח ס"א) ועי' מרדכי יבמות (סי' נ"ז) ויש"ש יבמות (פ"ב סי' ר"ז). 3. עשין נ"א-ב.

סי' רמא: 1. רמ"א (חוי"מ סי' כ"ה ס"א) וענ"כ וגר"א שם.

סי' רמב: 1. גיטין פ"ד סי' ד'. 2. לר', ב ד"ה וחוא. 3. עי' מרדכי שם סי' שס"ח. 4. עי' בסוף סדר שמות לכ"ש העתקה מהדמשק
אליעזר בהנ"ל.

סי' רמג: 1. סי' תע"ח. 2. פ"א מתפילה אות א'. 3. שו"ע (ארי"ח סי' נ"ה סכ"ב) ועי' מהרי"ק (שורש קי"ג) וריב"ש (סי' תקי"ח),
ועי' מג"א (שם סקי"ד) ממהר"ל [וע"ע רמ"א חוי"מ סי' קס"ג ס"א] וע"ע נמוקי מהר"ם מירובורק שבסו"ס מהר"ו, ובמהר"ו (סי' קכ"ד)
וע"ל בשו"ת (סי' שמ"ב). 4. עי' פ"א ה"א.

ספר גיומא גזען
חלק ט"ז - פסקים ונגזרים
במאן רבינו ישעיהו איסרלוון
ז"ל צוניה מאר גרעל גמאא אג"ל

Shalom, of Neustadt

הלכות ומנהגי

רבינו שלום מנוישטט

(דרשות מהר"ש)

יוצא לאור לראשונה ע"פ כתבי יד
בתוספת מבוא, מראה מקומות, הערות ונספחים

על ידי

שלמה י. שפיצר

מפעל תורת חכמי אשכנז

מכון ירושלים • תשל"ז

16

שמושלים בעת התפיסה לקחו מה שמצאו בבתי היהודים, ומה שנשאר היו כאבידת גוי ומותר להחזיק בה³.

תל. הורה לי מה"ר שלום שזגין של ענבים, לאחר שהוציאו מהם התירוש שקורין טריסער והם היו נסך ונפלו ליינ שבטילין בס¹.

תלא. מה"ר שלום ישב בסעודה הוא ומשרתיו, וקראני להפסיק לזימון לו ונתן לי לשחות כדי רביעית להצטרף עמהם לג¹. אח"כ שבירך מה"ר שלום ברכת הזן הלכתי לדרכי, אז כשבאתי בהדרי הייתי מסופק אם הייתי יכול לצאת בברכת הזן על שתיית הרביעית ששתיתי בתחילה ליפטר בברכה אחרונה, וחזרתי אל מה"ר שלום ושאלתי לו מה לעשות, ואמר לי שיוציאין בברכת הזן לבדה ידי ברכה אחרונה שעל היינ².

תלב. מה"ר אברהם כ"ץ בן מה"ר אליה כ"ץ ז"ל¹ כתב למה"ר שלום על חבורה הדורים בישוב, אם יכולין לכוף זה את זה לישאר במקומן כדי להשלים למניין י' להתפלל בציבור, או להעמיד אחר תחתם. ומה שכתב מהר"ם ז"ל שכופין בר"ה² היו דווקא, או לאו דווקא ובשאר ימות השנה נמי כופין, והשיב לו מה"ר שלום דדווקא בימים נוראים לבד כופין, שאז דרך כל העולם להתפלל במניין י', אבל בשאר ימות השנה שכמה פעמים רגילים להתפלל יחידי, אין כופין לא לישאר ולא להעמיד אחר תחתיו³. ועוד כתב לו על בני העיר שלפעמים הם צריכים להמתין אחר מניין ולפעמים אין להם מניין י', אם יכולים לכוף את הבחורים והלומדים שבעיר לילך לבית הכנסת שלהם או לא, כי לפעמים לא יוכלו לשמוע המשא והמתן וגם יבטלו מלימודם. והשיב לו מה"ר שלום דדבר נכון הוא לילך לבית הכנסת של הקהל, כי זמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד, כי מה שנוהגים

7c

3 ראה סוגית הש"ס בב"ק קיג, ב ושם ברא"ש פ"י סי' י"ב, ונפסק ברמב"ם בפ"א מהלכות גזילה ואבידה הל' ג' וכן בטוש"ע חו"מ ריש סי' רס"ו.

תל. 1 ראה ע"ז נו, ב בתוספות בד"ה אבל, והובא להלכה בטוש"ע יו"ד סי' קכ"ג סי"כ בסופו, וראה שם בש"ך בס"ק מ"א וכן ביד אפרים שם מש"כ לסעיף י'.

תלא. 1 נתבאר לעיל בס' קיט ו-שסב, ע"ש.

2 עיין בשו"ע או"ח סי' קצ"ו ס"ג, דהמצטרף צריך לברך ברכה אחרונה ואינו נפטר בברכת המזון של אלו, אבל עיין במג"א שם סק"ו שהביא מהב"י בשם הרשב"א שאם שתה יין נפטר בברכת הוימון דיינ מזין, ראה בס' ר"ח ס"ט (ועיין בברכי יוסף ובשערי תשובה סק"ה וכן באליה רבה כאן בס' קצ"ו, וכן גם מה שהביא שם המלבושי יו"ט באות ב' בשם רבינו).

תלב. הרישא במהרי"ל הלכות ימים הנוראים, עמ' ע.

1 הוא הרב אברהם מהל"א, ראה פרטים עליו אצל פריימן במבוא ללקט יושר מס' ה.

2 דברי מהר"ם הללו נמצאים בתשובותיו דפוס פראג, סי' תתרי"ו, וכן הובאו במרדכי בפ"ק דב"ב סי' תע"ח-ט' ובהגה"מ בפ"א מהלכות תפלה אות א'. ע"ע בתשובות מהר"ם, דפוס ברלין, עמ' 320 סי' תתס"ה. וראה בשו"ת מהר"י ברונא סי' קס"ד שהשיג בזה, והובאו דבריו (מתוך כת"י) בשיירי כנסת הגדולה לאר"ח, וע"ע במהרי"ק בסוף סי' קי"ג ובריב"ש סי' תקי"ח. לדינא עיין בטוש"ע בסוף סי' נ"ה. L

3 ראה דיון בנידון זה ממש בפסקים וכתבים סי' רמ"ג, וכן הובא הדבר בקיצור בדרכי משה בס' תקפ"א באות ב', ע"ש ובחור"מ סי' קס"ג ס"א.

7c

הרבנים להתפלל עם ומניין יותר הציבור, שלא יהו תלג. ועוד כתב ליטבול אח"כ פע שנית, דאל"כ מד ואפילו אם בא ע לעז על בניה, מא לטבולין¹, ואמר ליטבול בלילה². תלד. אמר לי נהגינן הכי³, וכן שלום שנפלה לו תלה. וכן אמר ע"י שהייתי עד ו דברי רבינו אדל באות ג' ובאליה ר: תלג. 1 גדה סו, 2 להלכה לא נפסק ולטבול. ראה בטוש שטבלה ביום ז' כד הראב"ד והגה"מ סו 3 צ"ל אריותא (ר) 5 נראה פשוט, כי תלד. 1 דין זה האו"ז מסתייג מדין 2 דברי רבינו צ"ו כגון, וראה גם ב סכ"ד ובב"י שם, ו י"ל שרבינו ר"ל ע עדות, כמש"כ מהר העתיק היש"ש ביב תלה. 1 רבינו ג בסמ"ע בשו"ע שם ועיין בש"ך שם חו 2 כלומר שגם במי את שתי ההלכות קבלת עדות בלילה הרא"ש שם ביבמו

הרבנים להתפלל בבתי כנסיות שלהם הם לבדם, היינו דווקא בקהילות גדולות שיש רוב עם ומניין יותר מדי, אבל היכא שאינו כן נכון הוא שילכו להתפלל בבית הכנסת של הציבור, שלא יהו מעכבין הציבור בתפילתו.¹

תלג. ועוד כתב לו: על אשה הטובלת ביום ח' ואינה ממתנת עד הלילה, אם יש לה ליטבול אח"כ פעם שנית בלילה או לא. והשיב לו מה"ר שלום שצריכין לטבול פעם שנית, דאל"כ מה הועילו חכמים בתקנתם משום סרך בתהי אם היה מועיל בדיעבד, ואפילו אם בא עליה באותו לילה צריכה ליטבול פעם אחרת.² אבל מ"מ אין להוציא לעז על בניה, מאחר דדבר זה, שהרי התירו חכמים משום גנבים ואריאות,³ וכיוצא בהם לטבולין,⁴ ואמר לי מה"ר שלאחר כך מתי שהיא טובלת בתשעי או בעשירי צריכה ליטבול בלילה.⁵

תלד. אמר לי מה"ר שלום שהא"ז כתב שאין מקבלין עדות בלילה,¹ ואמר לי שלא נהגינן הכי.² וכן היה מעשה ע"י שישבנו בלילה קבלנו עדות על ירושתו של מה"ר שלום שנפלה לו מד[ו]ן הנר' נעשיל ז"ל.

תלה. וכן אמר לי מה"ר שלום שכתב שאין מקבלין קניין סודר בלילה,¹ וכן היה מעשה ע"י שהייתי עד וקנו ממני במעמד מה"ר שלום והיה בלילה.²

4 דברי רבינו אלה הובאו בטור או"ח בסוף סי' נ"ה ע"י הדרישה, וכן במלבושי יו"ט בסי' הנ"ל באות ג' ובאליה רבה בסוף הסימן.

תלג. 1 נדה סז, ב וראה שם בתוספות בד"ה משום סרך.

2 להלכה לא נפסק כן, ואפילו אם טבלה ביום ז' עולה לה הטבילה בדיעבד ואינה צריכה לחזור ולטבול, ראה בטוש"ע יו"ד סי' קצ"ה ס"ה, אך הש"ך שם בסקי"א מצדד להחמיר לפחות במקרה שטבלה ביום ז' כדעת רבינו, (הציטוט שם הוא מהמהרי"ל), היות וגם ראשונים אחרים ביניהם הראב"ד והגה"מ סוברים כן, ע"ש.

3 צ"ל אריותא (ראה נדה שם). 4 שם בנדה, ונפסק להלכה בשו"ע שם בס"ד.

5 נראה פשוט, כי הגזירה בעינה עומדת גם ביום ט' או י'; פרטי הדין ראה עוד שם בשו"ע ונו"כ.

תלד. 1 דין זה הובא באו"ז ח"ד בפסקי סנהדרין סי' פ"ז (יש לציין שבמקרים מיוחדים גם האו"ז מסתייג מדין זה).

2 דברי רבינו צ"ע מהגמרא דר"ה כה, ב דאין מקבלין עדות בלילה (ראה שם בתוספות בד"ה כגון). וראה גם ברא"ש בסנהדרין פ"ד סי' ז' בהגה"מ בנידון זה. וכ"פ בשו"ע הו"מ סי' כ"ח סכ"ד ובב"י שם, וכן מבואר גם בסי' רנ"ג ס"א, והוא מהגמרא דב"ב ק"ג, ב ע"ש, וצ"ע. ואולי י"ל שרבינו ר"ל שעתה נוהגים כן, דהוי כאילו קבלו עליהם בעלי הדינים, דכה"ג מהני לענין עדות, כמש"כ מהר"ם הובא בסמ"ע בסי' ה' סק"ז ובש"ך שם, ובסי' כ"ח סק"ה. ודברי רבינו העתיק היש"ש ביבמות פ"ב סי' כ"א, ע"ש מש"כ בזה.

תלה. 1 רבינו לא פירש מי כתב כן (באו"ז לא מצאתי, וראה בהערה הקודמת); אכן ראה בסמ"ע בשו"ע שם בסי' ה' בסק"ז שכתב כן בשם קובץ ישן נושן דאין קנין סודר בלילה וכו', ועיין בש"ך שם חולק עליו, והביא ראיה מפורשת נגד זה מגמרא בב"ב ק"ד, ב ע"ש בסק"ד.

2 כלומר שגם במקרה זה לא סובר רבינו כן. ראה בים של שלמה ביבמות בפ"ב סי' כ"א שהביא את שתי ההלכות בשם רבינו וגם הוא חולק כמוהו במקרה השני, אך במקרה הראשון, בענין קבלת עדות בלילה, טוען היש"ש שרק לכתחילה יש לנהוג כן, ע"ש. וע"ע בקרבן נתנאל על הרא"ש שם ביבמות פ"ב סק"ד ונהל יצחק הו"מ סי' ה' מש"כ בזה.

העמידה הוא מפני הכבוד של הספר תורה, וכשניכר חלוקת רשות נסתלק טעם הכבוד, אבל לצירוף אחת הם. ומ"מ יש מי שאומר דאם המחיצות מגיעות עד התקרה, חולקת רשות בפני עצמה, ויש לחוש לדעה זו, אך אין זה מצוי כלל. ואפילו אם מצד אחד או משני צדדים מגיעות לתקרה, כיון שמשני צדדים אין מגיעות, כאחת הם:

צריכים לשלם חלקם גם בעד שכירת החזן וכו'. ואין חילוק בין רוצים לילך מכאן קודם ימים נוראים, או זמן רב מקודם, דכל שלא יתזור לימים נוראים מחויב להעמיד איש במקומו ולישא בעול עם הנשארים. והאנוס לברוח, פטור לגמרי כשאינו פושע בעצמו כבריחתו. [עין מג"א סקט"ו ואליה רבה סק"כ דפשיעה מקרי כשחנל בפניו או הויק לו ממון, ע"ש ודו"ק]:

כה עיר שאין בה אלא עשרה ואחד מהם רוצה לצאת, בכל השנה כולה אין יכולין למחות בו, אבל בימים נוראים, יכולין למחות בו שלא יצא, או שיעמיד אחר במקומו. אבל כשיש עשרה בלעדו, אין יכולין למחות בו, ואף שיכולין לומר דאולי יצא אחד מהם לנקביו או שמא יחלה ולא תשאר מנין, דא"כ אין לדבר סוף [עטרת זקנים (מכ"א)]. ואם הם י"א אנשים, ושנים רוצים לצאת, שוכרין שניהם אחד במקומם להשלים המנין, ומשלמין חציין לפי ממון וחציין לפי נפשות. ויש מי שאומר דבזה התשלומין הוא רק לפי נפשות, שהרי כל אחד מחויב להעמיד איש במקומו. ורק כשיש שמנה וצריכים לשכור שנים למנין, בזה משלמים השמנה חציים לפי ממון וחציים לפי נפשות, מפני שהעניים יכולין לומר דמצדנו יכולים לילך להתפלל במקום אחר, ולא כן העשירים שמתיראים להניח רכושם צריכים לשלם יותר, אבל כששנים נוסעים מכאן, שוה העני עם העשיר [מג"א סקט"ו]. ואלו היוצאים מכאן

כז **אין כופין להשכיר להשלים מנין אלא כב** בימים הנוראים, וכגון שאין חסרין כי אם אחד או שנים. אלא א"כ מנהג קבוע ומפורסם בעיר לכופ להשכיר אפילו בחסרון ג' או ד' או יותר כפי המנהג. וכשיש מנין בעיר ואין אחד מהם יכול להיות ש"ץ, כופין זה את זה לשכור חזן. וכן במקום שאין מנין תמיד בבית הכנסת שאין כולם באים להתפלל, יכולים לכופ זה את זה בקנסים שיבואו תמיד מנין לבית הכנסת, כדי שלא יתבטל התמיד. אך אם יש בית הכנסת אחר בעיר, אין יכולין לכופ לבא דוקא לבית הכנסת זה. והשיב מהרי"ל (הסדמות סי' נט) על הישובים הצריכים לשכור מנין וחזן, ויש שם סביבות שרגילים לבא לישובים אלו להתפלל, מ"מ אין הישובים יכולים לכופ לבעלי הסביבות שיסאו עמהם בעול, מפני שיכולים לומר אנתנו יכולים לנסוע למקום אחר [מג"א סק"ו]. ומ"מ נ"ל דלאו כללא הוא, והכל לפי הענין. ואצלינו המנהג הפשוט דכל בעלי הסביבה נושאים בעול ההוצאה:

נו פירוש הקדיש וכיצד היא עניית אמן יהא שמיה רבה וכו' מ' סעיפים:

א כבר נתבאר גודל מעלתו וגודל קדושתו של הקדיש בריש סימן הקודם, וזה תקוותינו בעתיד, כמו שאמר הנביא (ישקאל לז נט) 'והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו' וידעו כי אני ה', שזהו התכלית מהבריאה, ופסוק זה נאמר על מלחמת גוג ומגוג, שאז תחת אשר

עד כה היה שמו יתברך מחולל בין עובדי כוכבים, אבל אז יתגדל ויתקדש שמו הגדול. וזהו פירושו דיהא שמיה רבה, דבארמית הוי זה כמו בעברית שמו הגדול, והוא שם הוי"ה. וי"א דשמיה הם שני תיבות, שם יו"ד ה"י, משום דמיום שחרכ בית המקדש דיו לעולם

פסקי משנה ברורה

בעד שכירות החזן, אך אם נשאר מנין אין היוצאים צריכים לשלם שכירות החזן, שאינם נהנים מהחזן כלל, או דבכל גווני היוצאים צריכים לשלם לשכירות החזן, עיי"ש.

לענין תפילה בציבור יש להקל. [כן בבית"ל (נ"ה וסני המון) הסתפק אם דין זה נאמר דוקא כשהיו י"א וב' יצאו שצריכים לשכור אחר במקומם ובכה"ג צריכים גם לשלם

517 וקצו
מבין סריצמא

מעשה לא טוב. ורשאיין להניחן על כלי הקדש ואין צורך לקורען משם. ומה שכתבו גם תיבת ציון לא מתייחד זה להכת ציונים ובלא מחלוקת טוב להסיר אותיות אלו כי צורת המגן דוד שעשו מכבר על כלי הקדש היה בלא תיבת ציון, אבל ענין איסור ליבא בזה כלל. ומש"כ בספר אוצר דינים ומנהגים שאסור לעשות ציור וכל דמות לאות אמונה אין לזה שום מקור ולא שום טעם לחלוק בזה על דורות שלפנינו שהניחו לעשות זה.

והנני ידירו מוקירו.

משה פיינשטיין

סימן פז

באם יש חיוב על בני ביהכ"נ לראות שיהיה מנין בכל יום

ה' תמוז תש"ל.

מע"כ האלוף הנכבד מר ר' אברהם יצחק מרגליות שליט"א.

בדבר הביהכ"נ שחסר בימי החול איזה אנשים למנין ויש אנשים השייכים לביהכ"נ זה ובשבת הם מתפללין במנין בפני עצמם קודם לזמן שרוב בע"ב מתפללים בשביל זמן ק"ש ותפלה, ואין רוצים לבא בימי החול להמנין בביהכ"נ זה מטעם שאומרים שקשה לפניהם לבא משום שמתפללין בזמן הקודם כפי שטוב לפניהם והולכים בימות החול לביהכ"נ אחר שמתפללין בזמן מאוחר שטוב לפניהם, אם שפיר עבדי שעייז מתבטלת התפלה בביהכ"נ זה בימות החול, וגם יש שבשביל זה מתפללים הרבה ביחידות וגם לא באים לביהכ"נ. הנה אף שא"א לפני לפטוק דין למעשה מאחר שנוגע גם לאנשים שלא שמעתי דבריהם אבל מאחר שאינו ענין תביעת ממון אומר בזה הדין להלכה כמו שהוא ויראו בעצמן אם הוא שייך להם.

הנה איתא ברמ"א סימן נ"ה סעיף כ"ב במקום שאין מנין תמיד בביהכ"נ כופין זא"ז בקנסות שיבואו תמיד מנין לביהכ"נ שלא יתבטל התמיד, חזינו דאף באופן שאינו מחוייב לילך להתפלל שם מצד עצמו משום שצריך כל אדם להתפלל בצבור נמי משועבדין כל בני הכנסת לראות שיהיה מנין תמיד בביהכ"נ מצד דין ביהכ"נ, דא"כ הא צריך כל אחד לילך לבית הכנסת כדי להתפלל בצבור מצד חיוב עצמו. ומטעם זה כתב במ"ב ס"ק ע"ג דבקהלות קטנות שיש שם בית

הכנסת וביהמ"ד ורוצים הבחורים והלומדים להתפלל בביהמ"ד כי לבד ששם הם נמצאים ויותר נוח להם להתפלל שם, הא איכא מעלה גדולה להתפלל בבהמ"ד שקדושתו יתירה כדאיתא בסמ"ן צ' סעיף י"ח, ואיירי ודאי דבבהמ"ד יתפללו בעשרה, דבלא עשרה הא אף להי"א שברמ"א הוא רק למי שתורתו אומנתו ואינו מתבטל בלא"ה, שאין מצוין כל כך בזמננו, וגם במי שתורתו אומנתו מסיק הרמ"א שלא ירגיל עצמו לעשות כן, וא"כ איירי בעשרה, ומ"מ כדי שלא יתבטל התמיד בביהכ"נ אף שיהיה התמיד בעיר בבהמ"ד מ"מ כופין כדי שיהיה התמיד גם בבהכ"נ, וצריך לומר שגם בבהמ"ד ישארו מנין, דאם כשילכו לבהכ"נ לא יהיה מנין בבהמ"ד הרי בהמ"ד עדיף, ומה ירויחו כשילכו לביהכ"נ, ודוחק לומר דבבהמ"ד הא אף כשלא יתפללו בו יעשו בו מעשה קדושה בלמד התורה ובבהכ"נ כשלא יתפללו בו הרי לא יעשו בו מעשה הקדושה שצריך להעשות בו, שלכן עדיף יותר לקיים התמיד בביהכ"נ, שלא מסתבר זה כלל, ולכן צריך לומר דאיירי דגם בבהמ"ד ישארו מנין, וכוונתו הוא לכופ שילכו מנין להתפלל גם בבהכ"נ כדי שלא יתבטל התמיד גם שם, וא"כ יש למילף מזה דאף שיש גם עוד ביהכ"נ שהולכים שם להתפלל צריכים אלו השייכים לביהכ"נ זה לראות שיהיה מנין בכל יום שלא יתבטל התמיד מביהכ"נ זה, אבל מאחר שהוא דבר קשה לפניהם להתפלל בשעה קדומה כזו יש לתבוע מהם רק להשלים המנין כגון כשחסרים שנים יתחלקו לשנים שנים או לימים או לשבועות כפי שנוח יותר שזה לא יקשה כל כך כשימצא לכל אחד מהם להשכים רק איזה ימים בחדש.

והנני ידירו.

משה פיינשטיין

סימן יז

לתרין מה שהשתבח ר"א בן שמוע במה שלא נשא כפיו בלא ברכה

ה' מרחשון תשכ"ו.

מע"כ ידידי הרה"ג מהר"ר אפרים גרינבלאט שליט"א.

ומה שהקשה כתר"ה בסוטה דף ל"ט שהשתבח ר"א בן שמוע שלא נשא כפיו בלא ברכה, שפרש"י

בלא ברכה דעל מצות נשיאות כפים, שמפרש הגמרא שם תיכף מאי מברך אר"ז אר"ח אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וזונו לברך שהיא ברכה על המצוה שפשיטא דמחוייב לברך כמו על כל המצות שתיקנו לברך וכל הכהנים מברכים זה, ולא שייך להשתבח בדבר המחוייב ועוד לומר שבשביל זה האריך ימים, היא קשיא גדולה, ועיין במהרש"א מגילה דף כ"ז בח"א שכתב דהוה אמינא דאין הכהן צריך לברך כיון שאין זו המצוה אלא לטובתן של ישראל שתחול ברכת הקב"ה על ישראל כמו שנאמר ואני אברכם, וכוונתו נראה דהו"א דהו"א רק כהכשר מצוה כבנין הסוכה ועשיית התפילין ועשיית הציצית למ"ד חובת גברא דאין מברכין כדאיתא במנחות דף מ"ב, משום דאין מעשה זו גמר המצוה, שלכן בני"כ כיון שמסיק הקרא ואני אברכם היה מקום לומר דגמר המצוה הוא ברכת הקב"ה שיתן לישראל ע"י ברכת הכהנים, שנמצא שברכת הכהנים הוא רק הכשר והתחלה ואינו גמר המצוה, והוצרך להשמיענו דמברכין הכהנים על מצוה דני"כ, והטעם פשוט דכיון שע"י אדם לא נעשה יותר הוא גמר מצוה, וגם משום שואני אברכם נדרש בחולין דף מ"ט לר' ישמעאל שהקב"ה מברך לכהנים, ולר"ע הוא שהקב"ה מסכים על ידם לברך גם בעצמו לישראל, ופשוט שגם לר"ע הוא ברכה מיוחדת מהקב"ה לא רק שעושה בקשת הכהנים בברכתם, דהא אר"ע למדנו ברכה לישראל מפי כהנים מפי גבורה לא למדנו, ואם כוונת ר"ע הוא על מה שהקב"ה יעשה כברכת הכהנים לא היה צריך ע"ז קרא, דכיון שצוה לכהנים לברך ודאי אינו רק אמירת דברים בעלמא אלא שהוא הבטחה לקיים ברכתם, אלא שכוונת ר"ע הוא שגם הקב"ה בעצמו מברך אותם ג"כ לבד הקיום דהברכה, א"כ אין זה גמר מצות הכהנים אלא ברכה בפני עצמה מהגבורה, אך אף אם נימא לר"ע שיש להחשיב שהוא גמר ברכת הכהנים גם מה שהקב"ה מברך לבד הקיום כיון דהוא מברך אחר שברכו הכהנים, מ"מ כיון שע"י אדם לא נעשה יותר הוא גמר מצוה שצריך לברך.

אבל הא הוא רק תירוץ על מה שהוצרך להשמיענו דצריכים הכהנים לברך גם על מצות ג"כ קודם העשיה כמו קודם כל מצוה, אבל אינו תירוץ על מה שאמר ר"א בן שמוע שבשביל שברך נתנו לו אריכות ימים ואף להשתבח לא שייך דעכ"פ הא היה מחוייב לברך וכל הכהנים מברכין וכשלא היה מברך היה עובר על מצוה דרבנן שתיקנו לברך כמו באם לא היה מברך על תפילין וציצית ושופר ולולב וכדומה, וכן גם מש"כ בקרן אורה בסוטה שהבאת.

אז"ל גלף ז

בעזהש"ת

זה השער לד' צדיקים יבואו בו

ספר

ויברך דוד

ח"א

על שאלות המצויות מידי יום ביזמו

בהלכות תפלה

לפי סדר השו"ע סימנים פ"ח-ק"ו

מהדורות לאנדא

כל אלה חוברו יחדיו בעזרת ד' יתברך ויתעלה

ע"י הצעיר באלפי

ישראל דוד הארפענעם

רב דביהמ"ד "ישראל והזמנים"

מח"ס ישראל והזמנים ג"ח, שו"ת ויברך דוד ב"ח

ספר חינוך ישראל, סי' נשמח ישראל, שו"ת מקדש ישראל ח"ח

שו"ת נשמח שבת ז' חלקים, וש"ס

ט"ו שבט תשפ"א לפ"ק

ברוקלין נ.י.

קע"ח הנ"ל), זה אינו דא"כ יבטלו כל היום מלימודם וישב בביהמ"ד כדי לענות קדיש וקדושה, מיהו בעיקר הדבר כתבנו שם דמכמה מקומות יוצא דששה מתפללים והשאר משלימין המנין מיקרי תפלה בציבור גמורה.

בשכבר הוא לאחר זמן תפלה. אסור. והנה כל הנ"ל המדובר כשעדיין הוא בתוך זמן תפלה שהוא עד סוף ד' שעות על היום, אבל אם כבר עברה זמן תפלה (שבדרך כלל אז מועטים המתפללים) נראה פשוט שבכל אופן אסור לבטל הלומדים כדי להמציא להם מנין מכמה טעמים, חדא לפי מה שכתבנו בספרי ישראל והזמנים (סי' ט' פרק ג' אות ז' ח') דמשמעות כל הראשונים דאם עבר זמן תפלה (ד' שעות) ליכא עליו כלל חיוב להתפלל, אלא שאם מתפלל מקבל שכר עליה, ולפי זה נראה שליכא חיוב על אחרים להשתדל לסייע לו שיוכל להתפלל תפלת רשות זה בציבור, שנית דכתבנו שם (באות ע"א) דבכלל לא כריא אף אם הוא עצמו כשמתפלל אחר ד' שעות שמוטל עליו להדר להתפלל בציבור (דיתכן דלא תקנו מצות תפלה בציבור אלא בתפלה בזמנה), עוד כתבנו שם לפקפק אם ציבור שמתפללים לאחר זמן תפלה האם שפיר דמי להו לומר חזרת הש"ץ (אלא שכבר נתפשט שאומרים, וכפרט בזה"ז שאין מוצאין את השאינו בקי וכן החזרה הוא רק בשביל מצות עניית קדושה).

ובפרט אם הוא מצב שאם הלומדי התורה לא יסכימו להתבטל מלימודם שאז יזדרזו אנשים אלו להשכים להתפלל בבוקר (מחשש שאח"כ לא יהיה להם מנין) נמצא שאם לא יעשו כן אלא יתבטלו מלימודם כדי לזכותם במנין נמצא שהם בכלל מסייע ידי עוברי עבירה (דודאי לכו"ע דאנשים פשוטים המתפללים אחר זמן תפילה שעבירה הוא בידם), כל שכן שעוד עלולים עיי"כ (עיי' איחור התפלה) לעבור גם על זמן קר"ש (דכשאין להם העול לקום בהשכם דרך אנשים דעלמא עיי"כ להחעצל מלקום ומתגלגלים

על מטתם עד שעה מאוחר, ועיי"כ עוברים זמן קר"ש).

ששה שהגיעו להיכל בית המדרש מהו שיעמדו שם להתפלל על מנת לצרף הלומדים. כשיגרמו ביטול תורה דרכים ודאי דאסור.

סימן קל"ז

7 שא"ה - שכונה שיש להם מנין
מצומצומת ואחד מהם רוצה ליסע לעיר הסמוך להתפלל שם (שיש שם הרבה מנינים זה אחר זה ויכול להסתדר שם בטוב ביותר) האם יכולים למחות בידו.

תשובה - ..כ' הרמ"א (סוס"י נ"ה) דבני העיר כופין זה את זה (בקנסות) שיבואו תמיד מנין לביהכ"נ להשלים המנין כדי שלא יתבטל המנין, ועיי"ש במ"ב דכיון שיש מנין בעירם חל עליהם חובת המצוה (ועיי"ש שיש לכופו הבחורים והלומדים שלא יתפללו בבית מדרשם רק יבואו לביהכ"נ שלא תבטל המנין), ואין הוא יכול לומר להם שגם הם ילכו או יסעו לעיר הסמוך, דכיון שהם פטורים מדינא מזה (כשעיר הסמוך הוא יותר משיעור מיל או ב' מיל) נמצא שיתבטלו מתפלה בציבור, ויותר י"ל דאף שאם עיר הסמוכה הוא בתוך שיעור מיל או שנים, אעפ"כ יכולים לכופו שיהיה מנין בשכונה הזאת דייקא [ועשו"ת אג"מ אר"ח ח"ג סי' ט"ז דאפילו בעיר א' שיש שם ב' בתי כנסיות צריכים אלו השייכים לביהכ"נ זה לדאוג שיהיה שם מנין כל יום, שלא יתבטל התמיד בביהכ"נ זה וצ"ע, ובערוה"ש (סכ"ו) כ' דאם יש ביהכ"נ אחר בעיר אין יכולין לבוא דוקא לביהכ"נ זה, ולא כ' לחלק אם שייך לביהכ"נ זה או לא] ומסתבר דאף אם הוא טוען שרוצה להתפלל בעיר הסמוכה משום שיש שם רב עם (הדרת מלך) שאינו טענה, וע'

ל שמה
אנשים
ת המנין
ת תורה
ה כדרך
דר מנין
יכיל כך
ת ממש
מחמת
בציבור
שאינה
אנשים
ט נפש
ן שאין
כתם.
ת תפלה
י דהיות
לו, אלא
(דלדבר
א"כ
י תפלה
ל בפחות
ירת דבר
י מהני
ינו בס"י
זא נחשב
מלימודם
יית קדיש
לחוד אין
בית, ואין
מדים יענו
שה נמצא
מלימודם
ד ח"ב סי'

כה"ל שם ד"ה עיר ודוק [ומעונין שבגוף תשו' הריב"ש (סי' תקי"ח) שהוא מקור ד' הרמ"א שם הטעם משום שיותר התפלה נשמעת כשמתפלל בציבור, וכל שכן שעיי"כ מבטל התמיד במקומו עיי"ש, מבואר שעיקר טעמו באדם שאינו בא לביהכנ"ס להתפלל ומתפלל ביחידות, ולפי"ז הרוצה ליסע למק"א להתפלל במנין אולי שאין יכולין למחות בו, אמנם אין לנו אלא סתימת ד' הרמ"א].

ל * * *

סימן קל"ח

שאלה - שכח להזכיר 'יעלה ויבא' בראש חודש או יתן טל ומטר' בתורף כשחזור להתפלל אם צריך לדקדק (לחפש) להתפלל התשלומין עם מנין.

תשובה - אי"צ. תלוי במחלוקת הפוסקים אם בכה"ג שלא הזכיר מעין המאורע כשצריך לחזור אם תפלה הראשונה הוי כלא התפלל כלל, או דחשיב תפלה, אלא שצריך לחזור כדי להזכיר מעין המאורע והארכנו מזה בשו"ת ויברך דוד עדחשו"ע ח"ב סי' קנ"ח כחקיקרות שונות המסתעפים בזה, ולמעשה בנוגע שאלחינו אם יש לו להדר להתפלל השתלומין במנין עשרה נראה דכיון דתפלה בציבור אינו חובה או מצוה גמורה כמו שכתבנו בסי' קי"ג, על כן לגבי זה יש להקל שלא להטריחו לחפש ולהדר אחר מנין (וכ"ה בסידור לב השמים וציין שכ"ה בשו"ת ברכות שמים סי' מ"ב (אבל תפילין יחזור וילכש)).

* * *

סימן קל"ט

שאלה - המתפלל אחורי ביהכ"נ בשעה שהציבור מתפללים אם חשיב 'תפלה בציבור'.

ובתוכה יבואר המראה פניו לציבור שמתפללים (ושומע תפלתם) אי חשיב תפלה בציבור.

תשובה - ספק. כ' בס' הלבוש (סי' צ"ז ס"ז) בנוגע החילוקי דינים בהמבואר שם בשו"ע לגבי המתפלל אחורי ביהכ"נ דלכו"ע המתפלל בצד מערב ופונה למזרח עם הציבור דשפיר דמי (לב' השיטות שם), דזה דוקא בשעת הדחק, 'שלעולם טוב יותר הוא שיכנס לביהכ"נ מקום שהקהל מתפללין שם אשר שם השכינה' עכ"ל, ויל"ע אם המתפלל אחורי ביהכ"נ לא חשיב תפלה בציבור כלל (ואכצ"ל דמצות תפלה בציבור אינו אלא בבחינת 'טוב יותר') או דילמא דבכה"ג באמת חשיב תפלה בציבור, אלא שאעפ"כ טוב יותר ליכנס לפניו כדי להתפלל במקום ששם השכינה, וכמבואר שם (בסוס"ט) שאף המתפלל ביחיד יהדר להתפלל בביהכ"נ (ויותר נוטה כן), ובשו"ע הרב (סוס"ט) ראיתי שמביא משם הלבוש ז"ל אלא שלכתחילה מצוה מן המובחר להתפלל בביהכ"נ עם הציבור כמו שיתבאר עכ"ל (פי' ששם להלן מתבאר המצוה להתפלל עם הציבור), משמע דאילו כשמתפלל אחורי ביהכ"נ (ופניו לביהכ"נ) לא חשיב תפלה בציבור ממש, פי' רק עכ"פ בשעה שהציבור מתפללים [וממילא משמע שכל מצות תפלה בציבור אינו אלא ענין לכתחלה ומצוה מן המובחר, אם לא שנימא שזה רק למי שבלא"ה עכ"פ מתפלל בשעה שהציבור מתפללים, אבל בלאו זה נמי הוא מצוה גמורה], מיהו לעומ"ז בערוה"ש (סי"א) כ' על דין זה דבאמת אפילו כשעומד בחוץ מיקרי שמתפלל עם הציבור, ומיהו מצוה מן המובחר להתפלל בביהכ"נ עצמו וכה עכ"ל, ובעל תיו"ט בפי' דברי חמודות שעל הרא"ש (פ"א דברכות סי' ז' סקכ"ג) כ' ע"ז הלבוש שדבריו נכונים, ואילו בספרו מלבושי יו"ט חולק על הלבוש דכשמתפלל אחורי ביהכ"נ במערב ופניו לביהכ"נ שפיר דמי לכו"ע לכתחלה (ומשמע דחשיב תפלה בציבור גמור), וכבר עמד

בהסתירה בא"ר (סק') אופן (אף כשעומד ב שיכנס לביהכ"נ דבל ואינו נכנס לביהכ"נ נ) שהציבור
 כשמראה פניו להצ לצי
 ואולי דשו"ע הנ"ל במערב ביו ביהכ"נ הרי מהפך פ (סי' נ"ה סי"ד) דו וביניהם חלון ומרא' עמהם לעשרה, ועיי"אם יש בלעדו עש בציבורי עיי"ז [אלא ע טוב שירד ויכנס שחולקים על עיקר בשעה"צ שהיינו הגו שהוא חומרא יתיר המחבר (וכל הפוסקי אפילו להצטרף לעש יש מנין בלעדו שכ כמתפלל עם הציבור שלמה (פ"ה דתפ בציבור, אלא והמ"ב שם (סקנ') בחדר אד פרוץ במילואו) להו ביחידי (ומשמע אנ אבל מתשו' הרדב" לענין צירוף עשרו הציבור אם אין לו הבית הגדול חשיב וכס' ארחות רבנו נ מביא משם החזו"ן: אחר ח ובשו"ת רבי עז דמי שנ